

تاریخ سرودهای حماسی زیر سایه شاهنامه فردوسی

(تاریخنامه‌های منظوم عصر مغول)

جواد راشکی علی‌آباد

با همکاری: دکتر جواد عباسی
عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی

عنوان و نام پدیدآور	سروشانه
مکالمه شاهنامه فردوسی: (تاریخ نامه‌های منظوم عصر مغول) / جواد راشکی علی آباد، با همکاری جواد عباسی.	تاریخ سروده‌های حماسی زیر سایه شاهنامه فردوسی:
مشخصات نشر	- ۱۳۶۴
مشخصات ظاهری	تهران: نشر مورخان، ۱۳۹۶
شابک	۲۰۲ ص.
موضوع	۹۷۸-۶۰۰-۹۷۹۷۷-۷-۶: ۱۸۰۰۰ ریال
یادداشت	وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ق. شاهنامه -- نقد و تفسیر
موضوع	Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh -- Criticism and interpretation:
موضوع	شعر حاطسی فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع	Epic poetry, Persian -- History and criticism:
شناسه افزوده	عباسی، جواد، ۱۳۴۶ بهمن -
رده بندی کنگره	PIR ۳۵۹۵/ر۲۲ ۱۳۹۶:
رده بندی دیوبی	۸۰۰.۳۰۹/۱:
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۸۱۵۲۳:

تاریخ سروده‌های حماسی زیر سایه شاهنامه فردوسی (تاریخ نامه‌های منظوم عصر مغول)
تألیف: جواد راشکی علی آباد با همکاری: دکتر جواد عباسی عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی
نویت چاپ: اول - ۱۳۹۶

طراحی جلد: امیر اسفندیار عامل محرابی صفحه‌آرایی: معصومه زارعی

شماره‌گان: ۵۰۰ نسخه قیمت: ۱۸۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۹۷۷-۷-۶

و ب سایت: www.movarekhan.com

ایمیل: movarekhan.publication@gmail.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است و هر گونه سوءاستفاده، براساس قانون کپی رایت از طریق مراجع
قانونی قابل پیگیری است.

بزرگترین میراث پدرم برای من،
بارور کردن انگیزه تلاش
در زمینه کسب دانش بود؛

به امید انگیزش چنین تلاشی در آینده، نوشتار پیش رو
را تقدیم می کنم به فرزندانم:

کوروش و آتوسا

فهرست مطالب

۹ مقدمه

فصل یکم

تاریخ‌نگاری، شاهنامه‌نگاری و شکل‌گیری تاریخ‌نگاری منظوم

۱۵	۱- شکوفایی تاریخ‌نگاری
۱۶	۲- شاهنامه‌نگاری و شاهنامه‌نگاری
۲۴	۳- درآمدی بر تاریخ‌نگاری منظوم
۲۶	۴- تاریخ‌نامه‌های منظوم (از ابتدا تا آغاز عهد مغول)

فصل دوم

تاریخ سروده‌های عمومی

۳۱	۱- تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره تاریخ عمومی ایران در دوره اسلامی
۳۱	۲- ۱- همایون نامه (تاریخ منظوم زجاجی)
۵۲	۲- ۲- خضرانامه حمدالله مستوفی
۷۱	۲- تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره تاریخ عمومی هند در دوره اسلامی
۷۳	فتح السلاطین
۸۰	۲- تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره تاریخ عمومی مغولان
۸۳	۳- ۱- تاریخ منظوم شمس الدین کاشانی (شہنامہ چنگیزی)
۱۰۲	۳- ۲- شہنشاہنامہ احمد تبریزی (چنگیز نامه)

فصل سوم

تاریخ سرودهای سلسله‌ای

۱۲۴.....	۳ - ۱. تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره سلسله ایلخانان.....
۱۲۴.....	۳ - ۱ - ۱. غازان‌نامه نوری از دری.....
۱۳۷.....	۳ - ۱ - ۲. غازان‌نامه ملکشاه دیلمی.....
۱۴۰.....	۳ - ۲. تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره سلسله سلجوقیان روم.....
۱۴۰.....	۳ - ۲ - ۱. سلجوق‌نامه قانعی توسمی.....
۱۴۳.....	۳ - ۲ - ۲. شاهنامه نظام الدین احمد ارزنجانی.....
۱۴۴.....	۳ - ۲ - ۳. شاهنامه ابن بیبی.....
۱۴۷.....	۳ - ۳. تاریخ‌نامه‌های منظوم درباره سلسله آل کرت.....
۱۴۷.....	۳ - ۳ - ۱. کرت‌نامه ربیعی پوشنگی.....
۱۵۷.....	۳ - ۳ - ۲. سام‌نامه سیفی هروی.....
۱۶۱.....	۳ - ۴. تاریخ‌نامه‌ای منظوم درباره سلسله ملوک شبانکاره.....
۱۷۳.....	۳ - ۵. تاریخ‌نامه‌ای منظوم درباره سلسله تغلقشاھیه.....
۱۷۰.....	فرجام سخن.....
۱۷۹.....	کتابنامه.....
۱۹۳.....	نمایه.....

مقدمه

شاهنامه فردوسی محصول شرایط خاص دورانی است که آن دوران یکی از بزنگاه‌های تاریخ ایران بوده است؛ عصری که رقابت نژادی ایرانیان و اعراب به اوج خود رسیده بود. ایرانیان با عقبهٔ فرهنگی خود در برابر هجمه‌های همه‌جانبه اعراب، به دفاع از تمدن کهن خود برخاستند. این جدال که به نهضت شعوبیه در تاریخ مشهور است، در واقع رویارویی ناسیونالیستی ایرانیان و اعراب در زمینه‌های مختلف است.

به دنبال نهضت شعوبیه و اوج گیری تمایلات ملی در عصر حکومت‌های ایرانی پس از اسلام، شاهنامه‌سرایی که حاوی اسطوره‌ها و حماسه‌های ایرانی بود، رواج گرفت. فردوسی با آفرینش شاهنامه، شاهنامه‌سرایی را به اوج رساند. او که در اثر خود، داستان‌های افسانه‌ای و حماسه‌های اسطوره‌ای ایران را به نظام کشید، به دوره‌های تاریخی نیز توجه کرد و تاریخ ایران را تا ورود اسلام به ایران به رشتۀ نظام درآورد.

نبوغ فردوسی باعث شد شاهنامه، به عنوان یک شاهکار، برگ برندهٔ ایرانیان در رقابت فرهنگی با اعراب تلقی شود. این اثر شگرف توجه همگان را به خود

جلب کرد و حماسه‌سرایان در عرصه نظم حماسه‌های ملی، به عنوان یک الگو، آن را پذیرفتند.

در دوره‌های پس از سقوط حکومت‌های ایرانی تبار و روی کار آمدن ترکان در ایران، رفته‌رفته روح حماسه به افول گرایید. از قرن ششم به بعد، نظم تاریخ در عرصه شاهنامه‌سرایی شروع شد و در دوره مغول^۱، حماسه‌سرایی تاریخی رونق یافت.

شاهنامه‌های تاریخی برخلاف شاهنامه‌های ملی - حماسی، که شخصیت‌ها و رویدادها در آنها اسطوره‌ای می‌باشند، به شخصیت‌های تاریخی و رویدادهای واقعی پرداخته و ثبت وقایع و رویدادها را در قالب نظم بیان داشته‌اند؛ بنابراین در بازسازی گذشته تاریخی، متابعی در خور توجه می‌باشند. شایان ذکر است، با وجود تغییرات محتوایی ایجاد شده در متون حماسی، همچنان نقش الگویی شاهنامه پابرجا بوده و در تمام دوران تطور شاهنامه‌سرایی، سرمشق بی‌دلیل حماسه‌سرایان بوده است.

هنگامی که دکتر کیومرث قرقلو، نگارنده را به منظومه‌های تاریخی - حماسی دوره مغول توجه دادند؛ ناشناختگی این آثار، بکر بودن و سیاق ترکیبی و متفاوت این منابع به لحاظ منبع‌شناسی، جذبه‌ای برای نگارنده ایجاد کرد که باعث شد با شور و اشتیاق به مطالعه منظومه‌های حماسی تقلید شده از شاهنامه پردازد.

در زمینه تاریخ سرودهای تقلید شده از شاهنامه در دوره مغول، بیشترین کوشش بر این استوار بود که به ویژه محققین عرصه تاریخ و ادبیات از وجود چنین آثاری آگاهی نسبی داشته باشند؛ تاریخ پژوهان به هنگام شناسایی منابع برای

۱- منظور از عصر مغول در این نوشتار، محدوده زمانی از حمله چنگیز تا حمله تیمور به ایران است.

موضوع پژوهشی خود جایگاه این قبیل منابع را دریابند؛ حمامه‌شناسان و پژوهشگران عرصه شاهنامه‌سرایی نیز ضمن شناسایی مقلدان و نظیره‌سرایان شاهنامه در دوره مغول، منابع لازم را برای بررسی نقش شاهنامه به عنوان الگوی ادبی - تاریخی در این دوره بازشناسند.

نوشتار پیش رو، حاصل عنایت و پیگیری‌های آقای دکتر جواد عباسی است که با محبتی سرشار، حمایت و همکاری و نظارت‌شان را نسبت به انجام کار دریغ نکردند. در همین راستا، استاد گرامی، آقای دکتر محمود فتوحی رودمعجنی نیز با دقت موشکافانه و توصیه‌های دلسوزانه اینجانب را همراهی کردند.

تلاش‌های آقای دکتر محمد تقی ایمانپور و جناب دکتر کیومرث قرقلو را نیز ارج می‌نهم؛ از زحمات خانم زهراء زنگنه که در ویرایش و پیرایش متن، اینجانب را یاری رساندند، سپاسگزارم. کمک‌های دو تن از فرهیختگان غیرایرانی، آقای سید اختر عباس رضوی هندی و خانم سیده شکوفه اکبرزاده را نیز شایسته قدردانی می‌دانم.

در پایان از دست‌اندرکاران انتشارات مورخان و همچنین مدیر مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن و جناب آقای رحیم نیکبخت به منظور پاسداشت مساعی ایشان جهت چاپ و انتشار کتاب، کمال تشکر و امتنان را دارم.